

**Posudek oponenta disertační práce PhDr. Ondřeje Dufka
„Kritická analýza jazykových ideologií v českém veřejném diskurzu “
předkládané v roce 2018 v Ústavu českého jazyka a teorie komunikace FF UK**

I. Stručná charakteristika práce

Cílem posuzované disertační práce je prostřednictvím analýzy parlamentních a mediálních diskusí o návrzích jazykového zákona předkládaných v Parlamentu ČR v letech 1995–2016 identifikovat jazykové ideologie, které jsou přítomné v českém veřejném diskurzu, popř. zjistit, zda se liší ideologie charakteristické pro navrhovatele/příznivce těchto zákonů a pro jejich odpůrce. Teoreticky a metodologicky vychází autor z kritické analýzy diskurzu (CDA) a především z těch směrů, které stejně jako on kombinují kritický přístup k diskurzu s korpusovou analýzou: „Corpus-assisted critical discourse analysis“ (CACDA) a „Corpus-assisted discourse studies“ (CADS). Autor vytvořil z relevantních parlamentních a mediálních textů korpusy, resp. subkorpusy příznivců a odpůrců navrhovaných zákonů, pro komparaci vytvořil také z parlamentních promluv a z mediálních textů, jež se jazykových zákonů netýkaly, referenční parlamentní a referenční mediální korpus odpovídajícího rozsahu. Analýzou klíčových slov, jejich kolokací a širšího kontextu dospěl autor k závěru, že v parlamentním diskurzu se jazykové ideologie navrhovatelů a odpůrců jazykových zákonů příliš neliší – obě skupiny vycházejí ve své argumentaci z purismu, předpokládají, že národní/spisovný jazyk je ohrožen vlivem cizích jazyků, a proto je třeba jej chránit; rozcházejí se pouze v názoru na to, zda lze tuto ochranu zajistit (předkládanými) zákony. V mediálním diskurzu existují podle autorova zjištění mezi příznivci a odpůrci jazykových zákonů výraznější rozdíly: odpůrci těchto zákonů v médiích odmítají ztotožňování jazyka s národem, nadřazují občanský princip národnímu, někteří považují vliv cizích jazyků na češtinu za obohacující; autor zde shledává jazykové ideologie internacionalismu (ta bohužel chybí v seznamu jazykových ideologií v Příloze 3) a jazykového liberalismu.

II. Stručné celkové zhodnocení práce

Spojení kritické analýzy diskurzu s korpusovou analýzou a aplikace těchto metod na analýzu jazykových ideologií ve veřejném diskurzu vyžaduje, aby analytik obsáhl a – v míře přiměřené účelu své práce – představil základní principy a poznatky tří různých disciplín: kritické analýzy diskurzu, korpusové lingvistiky a metodologicky různorodé oblasti zkoumání jazykových ideologií. Lze konstatovat, že se autorovi disertace podařilo tomuto požadavku dostát: 1) v kapitolách 2 a 3 shrnul různé způsoby vymezení jazykových ideologií zkoumání a připomněl nečetné práce, které se týkají jazykových ideologií v českém jazykovém kontextu; 2) v kap. 4 jednak načrtnul dějiny kritické analýzy diskurzu včetně jejích předchůdců (kritická lingvistika) a myšlenkových inspirací v jiných humanitních oborech, její vnitřní metodologické a názorové rozrůznění, kritiky z pozic jiných směrů jazykovědného zkoumání a snahu vyrovnat se s touto kritikou mj. pomocí metod korpusové lingvistiky; 3) v druhé části 4. kapitoly objasnil způsoby vymezení klíčových slov, metriky jejich výpočtu a výběr příslušného softwaru. Tuto část týkající se statistických výpočtů nejsem kompetentní posoudit, je ale zjevné, že autor výběr metriky výpočtu a softwaru s ohledem na zkoumaný materiál důkladně promýšlel. Promyšleně a pečlivě postupoval i při tvorbě zkoumaných a referenčních korpusů. Jazykové ideologie, které kolega Dufek pomocí kolokací a konkordančních řádků klíčových slov daných subkorpusů identifikoval, odpovídají prezentovanému materiálu a zhruba i mému povědomí o jazykových diskusích v českém veřejném prostoru. Potud lze říci, že autor disertace splnil cíle, jež si předsevzal. (K jazykovým ideologiím identifikovaným kolegou Dufkem bych přidala ještě ideologii jazykového moralismu, definovanou Lanstyákem (2016, s. 26) jako „presvedčenie, že existuje súvislosť medzi používaním nesprávnych jazykových foriem a morálkou hovoriacich, čiže používanie takých jazykových foriem, ktoré sú považované za nesprávne, je problematické aj z etického hľadiska“. Domnívám se, že tato ideologie je přítomna tam, kde se mluví o prznění či hanobení jazyka, srov. př. 51 (s. 88, tučně KM): „Ti nemnozí pak, kteří znali plnohodnotné české ekvivalenty takto zavlékaných slov, ale přesto je, ať už z horlivé loajálnosti vůči svým angloamerickým nadřízeným anebo v důsledku absence úcty ke své mateřtině a hrdosti na základní atribut svého vlastního národa – jazyk –, nepoužívali, se stali, a žel stále stávají, przniteli ještě politováníhodnějšími.“)

Výhrady, které k posuzované práci mám, se týkají některých nedostatků v její formální úrovni (viz III.2), především ale vyplývají z toho, že na rozdíl od kolegy Dufka nepovažují analýzu klíčových slov za nevhodnější nástroj zkoumání jazykových ideologií, ani si nemyslím, že využití korpusové lingvistiky v CDA může samo o sobě podstatným způsobem odstranit nedostatky, které CDA její kritici vytýkají. Argumenty pro první z těchto tvrzení uvedu podrobněji dále (viz III.4). Výhradu ke zvolené metodě nelze chápat jako negativní hodnocení autorovy práce, ale prostě jako rozdílnost názorů.

III. Podrobné zhodnocení práce a jejich jednotlivých aspektů

1. Struktura argumentace.

Struktura práce je přehledná a logická, pokud jde o členění do kapitol; je třeba ocenit, že autor v úvodu hlavních kapitol popisuje postup dalšího výkladu a v jejich závěru shrnuje, co učinil. V kapitole 6.4 se ovšem struktura výkladu stává z mého pohledu příliš implicitní: tabulka 6.17 není výkladem nijak uvedena, odstavec, který ji předchází, se týká tabulek 6.15 a 6.16, hned po tabulce následuje (nevětný) výčet klíčových slov podle skupin a až po něm se z vlastního textu dozvídáme, že autor přešel od výkladu rozdílů mezi subkorpusy k jejich shodám. Tuto informaci lze sice vyčíst z popisku pod tabulkou – *Klíčová slova přítomná ve 100 neklíčovějších slovech subkorpusu JAZPARL_PRO vůči referenčnímu REFPARL a zároveň ve 100 neklíčovějších slovech subkorpusu JAZMED_PRO vůči referenčnímu REFMED* – a v úvodu kapitoly autor strukturu dalšího výkladu naznačil, přesto si myslím, že zde poněkud podcenil nároky, jež jeho text na čtenáře klade.

K asi nejzávažnějšímu narušení struktury práce, které ztěžuje porozumění argumentaci, došlo v kap. 6.2.2. Na s. 61 začíná autorův výklad o klíčových slovech subkorpusu odpůrců jazykových zákonů, na s. 62 se pak uprostřed odstavce komentujícího jednotlivá klíčová slova objeví tato formulace: „Adverbium *dobře* jednou přímo vyjadřuje ocenění nějaké skutečnosti nebo výroku, a to ještě navíc takového, který jde vlastně proti ospravedlnění existence jazykového zákona [...]. Adjektivum *nadbytečný* přesvědčení připisatelná předkladatelům jazykových zákonů odráží přece jen lépe: tři výskyty z pěti představují citace či parafráze jiných výroků (o nadbytečnosti zákonné úpravy jazykové situace), k nimž se připojuje nesouhlas“. Komentář výrazu *nadbytečný* se zjevně vztahuje k promluvám předkladatelů jazykových zákonů, potvrzují to i delší citace ze subkorpusu, které následují po tomto odstavci na s. 62 a 63 – všechny patří podporovatelům návrhů zákona, u tří z nich (10, 11 a 12) je přítom postoj mluvčích dostatečně zjevný přímo z citované pasáže. Zdá se, že se zde autor ztratil ve vlastním textu, důsledkem je mj. to, že v kapitole 6.2.2 nejsou – na rozdíl od korpusu navrhovatelů zákonů – citovány žádné příklady souvislého textu z korpusu jejich odpůrců.

2. Formální úroveň práce

V disertaci není příliš mnoho překlepů, byť v závěru práce jejich frekvence mírně narůstá, srov. poslední větu Přílohy 1 (relevantní slova a pasáže dále uvádím tučně): „Zastánci standardismu nazývají „normou“ normu standardní variety a kladou ji nad normy všech ostatních **norem**.“ (s. 118). Objevují se ale různé chyby z nepozornosti, opomenutí a nedůslednosti, které čtenáři ztěžují orientaci v textu a porozumění některým pasážím. Na s. 6 reprodukuje autor nepřesně Lanstyakovo vymezení přístupů k jazykovým ideologiím (Lanstyak, 2016, s. 1-2), podle Dufkovy citace je v jednom z přístupů „vhodné mezi ideologie zaradit myšlien(ové systém)y slúžiace na interpretáciu a legitímáciu faktov týkajúcich sa jazyka bez ohľadu na to, **či sú motivované mocenskými ambíciami, alebo nie**“ a v druhém, nejširším přístupu „**patria k jazykovým ideológiám akékoľvek presvedčenia týkajúce sa jazyka, či sa využívajú ako prostriedok získania, udržania a posilnenia nadvlády** jednej spoločenskej vrstvy alebo skupiny nad druhou, **alebo nie**“ (s. 6). Čím se oba přístupy vlastně liší, lze zjistit až nahlédnutím do původní studie: v charakteristice prvního přístupu bylo v Dufkově citaci původní „v akej miere“ zaměněno za spojku „či“: za jazykové ideologie jsou zde považovány myšlenkové systémy „bez ohľadu na to, **v akej miere** sú motivované mocenskými ambíciami“ (Lanstyak, 2016, s. 1).

Autor práce zjevně usiluje o srozumitelný a přístupný výklad, bohužel tuto snahu místy znehodnocují formulační neobratnosti nejrůznějšího druhu:

1. Formulace, v nichž autor směšuje jazyk analýzy s jazykem analyzovaných textů, např. „**odpůrci** toto podloží částečně sdílejí, částečně na své protivníky a jejich návrhy **reagují pomocí** hodnotících

klíčových slov (s. 71) nebo: „**Odpůrci kromě výše zmiňovaných shod s protistranou zjevně tematizují ještě tři kolokáty** [...] – *menšinový, cizí a evropský*“ (s. 88). Domnívám se, že odpůrci jazykových zákonů neužívají ani klíčová slova, ani kolokáty – výrazy, které užívají, se klíčovými slovy či kolokáty stávají až na základě výsledků korpusové analýzy. V druhém z citovaných příkladů – pokud zde dobře rozumím autorovu výkladu – nejde ani o to, že by odpůrci tematizovali shody s protistranou, ale že se v jejich textech v blízkosti slova *jazyk* objevují často stejná slova jako v textech protistrany.

2. Za nevhodné považují užívání slova „motiv“ pro klíčová slova a jejich kolokáty, srov. např.: „Podobný, byť ne tak jednoznačný, je případ slova *ochrana*. To se v 12 výskytech týká **motivů**, jako jsou spotřebitelé nebo příroda, v 8 výskytech národnostních menšin“ (s. 64); „Podobně pominu motivy, které jsem již rozebral v předchozích srovnáních (např. *angličtina a němčina, KSČM a komunista, televizní aj.*)“ (s. 83); „Jejich zastánci však lemma *národní* spojují s **pestřejší paletou motivů**: kromě výše jmenovaných je to *pojmem, termín, kultura, ČR, tak, mít* a jako lemma chybně určený tvar *úředním*“ (s. 85); „Je tedy oprávněně uzavřít, že zastánci jazykových zákonů **zmiňují jakožto národní více motivů** (což lze snad vysvětlit vyšší hodnotou klíčivosti související s vyšší frekvencí tohoto adjektiva v subkorpusu JAZMED_PRO), jinak se však s odpůrci v jádru shodují?“ (s. 85). Jsou slova *termín, tak* či *mít* motivy analyzovaných textů? Formulace „zmiňují jakožto národní více motivů“ z poslední citované formulace vyvolává představu, že „zastánci“ byli vyzváni, aby uvedli nějaké národní motivy.

3. Příliš kondenzované či eliptické formulace, v nichž je část sémantické a syntaktické struktury vynechána, srov.: „Příklad (4) je dobrou ilustrací **strategie příkladem** ze zahraničí“ (s. 60) místo „**strategie argumentace příkladem**“, „**Mocenské potenciály přímo v jazyce bychom našli** např. v starší kritické lingvistice“ (s. 21, pozn. 13) místo (přibližně) „**přesvědčení, že mocenské potenciály spočívají přímo v jazyce**“.

Poslední výtka, již lze vztáhnout k formální úrovni práce, se týká práce se zkratkami statistických pojmů. Autor bohužel neuvádí seznam těchto zkratk, statistické tabulky uvedené v textu navíc postrádají podrobnou legendu. Pro pochopení, co jednotlivé sloupce a řádky znamenají, musí čtenář hledat informace v autorově výkladu a tam jsou podány velmi stručně a nesystematicky. Postrádám také explicitní usouvztažnění pojmů a zkratk při prvním uvedení v textu, tj. např. log-likelihood (dále LL) nebo C's d. (=Cohenovo d.). Čtenář, který stojí o to textu porozumět, si samozřejmě vztah mezi zkratkami a pojmy dohledá a stejně tak asi pochopí, že písmena L a R v tabulce kolokací ve sloupci nadepsaném pozice znamenají levá a pravá pozice, přesto si myslím, že text disertace není v tomto ohledu ke čtenáři, který se nezabývá statistikou, příliš vstřícný. V tabulkách nejčastějších kolokací vybraných lemmat, resp. ve výkladu k nim mi chybí také údaj o počtu pozic od lemmatu, jež autor při kolokační analýze bral v úvahu – jen na straně 88 se zmiňuje o tom, že „adjektivum *český* se objevuje v těsné blízkosti substantiva *jazyk* v 81 ze 101 případů (64 na pozici L1, 17 R1)“, jinde se o maximální vzdálenosti od základového slova nemluví.

3. Práce s prameny či s materiálem

Autor věnoval práci s analyzovanými daty značnou pozornost, ne vše, co tento aspekt práce obnáší, jsem schopna posoudit, je však třeba ocenit uvádění metadat u citací z korpusů, srozumitelný způsob kódování těchto metadat a Přílohu 2, v níž jsou metadata a jejich kódování uvedena v plném rozsahu. Podobně je důležité uvedení všech seznamů klíčových slov v Příloze 3. K práci s klíčovými slovy, resp. kolakacemi mám ale jednu výhradu: autor v oddíle 5.6 reflektuje, že zvolený software není pro lemmatizaci a tagování zcela spolehlivý, s chybami v lemmatizaci se v analýze nějakým způsobem vyrovnává. Tagováním se ale dále nezabývá a uvádí lemmata s chybným slovnědruhovým určením nejen v tabulkách (což je pochopitelné a asi ani není možno jinak), ale i ve vlastním textu, když jednotlivá klíčová slova sdružuje do skupin, mj. podle slovních druhů. Jako adverbia jsou uvedena např. slova *nikoliv, bohužel, totiž* (s. 56), *zejména* (s. 59), *přece* (s. 72), *ovšem* (s. 74). Přestože určování synsémantických slovních druhů je často sporné a přesto, že to pro vlastní téma práce nemá žádný význam, myslím, že v lingvistické práci by se nemělo objevit, že např. *totiž* je příslovce.

Pokud jde o formální stránku práce s literaturou, zaznamenala jsem vedle výše uvedeného chybné citace pouze případ nesouladu mezi závěrečnou bibliografií a vlastním textem: v něm chybí

odkaz na Danešův článek (1977), uvedený pouze v Literatuře. Podle mého názoru ale nejde jen o drobné, formální opomenutí, je škoda, že autor nevěnuje více prostoru vztahu mezi postoji k jazyku a jazykovými ideologiemi a nijak nekomentuje žádnou z prací F. Daneše o postojích (1977, 1979). To patrně souvisí s převažujícím kvantitativním zaměřením práce, při němž kvalitativní analýza, kterou si spojuji s kritickou analýzou diskurzu, přišla poněkud zkrátka a s ní i zapojení širšího kontextu zkoumaného předmětu (v rámci CDA zdůrazňované především diskurzivně-historickým přístupem).

V této souvislosti v disertaci postrádám odkazy k dalším pracím, které z mého pohledu představují kontext zkoumaného tématu: jednak ty, které se týkají obecně jazykových zákonů, jednak literaturu o českém jazykovém nacionalismu. Na s. 83 autor píše: „Navíc je *národ* jádrem ideologie jazykového nacionalismu, jejíž projevy identifikoval v českém prostředí např. Bermel (2007), a je tedy na místě prověřit je i v mém materiálu.“ Při všech kvalitách Bermelovy práce se domnívám, že by v této souvislosti mohla být vzata v úvahu delší výzkumná tradice, především práce Vl. Macury (1983, 1995), dále L. Holého (1996, česky 2001) nebo M. Hrocha (např. 2011), z české lingvistiky práce Z. Starého (1995¹). V posledně uvedené knize by autor našel pojem, který by mu v identifikaci jazykových ideologií mohl být nápomocen, totiž „syndrom národního údělu“ (c. d., s. 56–103), srov. výrok poslance Bičíka: „vždy byl český jazyk spojen s národem Čechů, Moravanů i Slezanů, vždy se čeština vyvíjela s nimi, **vždy byla potlačována, když oni byli potlačováni**, košatěla, když oni vstoupali vzhůru“.

Kontext jazykových zákonů je v práci pojednán až příliš stručně, nejen pokud jde o sekundární literaturu, ale i pokud jde o věcnou informaci o návrzích, na něž analyzované texty reagovaly; autor říká pouze, že šlo o „návrhy jazykových zákonů v Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR od vzniku samostatné České republiky do současnosti.“ Není řečeno, kolik těchto návrhů bylo, kdo je předkládal atp., z pozn. 46 se dozvídáme jen, že šlo o návrhy ústavního zákona i o novely nejrůznějších speciálních zákonů. Většina informací vyplyne až z metadat citovaných textů. Rozumím tomu, že předmětem práce byly jazykové ideologie, které lze v promluvách rozpoznat i bez ohledu na širší kontext argumentace, a z toho důvodu se mohou různorodost navrhaných zákonů i proměny historického kontextu během dvaceti let jevit jako nepodstatné. Nicméně kritický soud, který autor formuluje v předposlední kapitole (s. 97–98), se týká zkoumaného diskurzu jako celku, a autor se v něm vyslovuje proti diskutovaným návrhům zákonů; z tohoto důvodu by bylo vhodné vědět, o co v jednotlivých návrzích šlo, a analyzovat je i reakce na ně z hlediska rozdílu mezi statusovým a korpusovým plánováním (srov. Dovalil, 2013, 2017²).

4. Vlastní přínos

Přínos posuzované práce spočívá nesporně v její relativní tematické a metodologické novosti: analyzovaný diskurz, tedy diskuze o jazykových zákonech v ČR, nebyly pokud vím dosud předmětem důkladnější lingvistické analýzy a ani studií zkoumajících jazykové ideologie není v české lingvistice, resp. v českém kontextu mnoho (viz k tomu autor na s. 17–18). Autor sám vidí hlavní přínos své práce nejspíše ve spojení korpusové analýzy s kritickou analýzou diskurzu, což je zjevné jednak z oddílu 4.1.5, jednak z návrhů na možný další výzkum, které uvádí v Závěru (s. 100). Na rozdíl od kolegy Dufka jsem ke spojení korpusové analýzy a kritické analýzy diskurzu (či obecně lingvisticky orientované sociální analýzy) skeptická, roli korpusové analýzy vidím spíše jako podpůrnou, umožňující poukázat na větší či menší statistickou významnost analyzovaných jevů. Níže se pokusím – s poukazy na analytický postup prezentovaný v posuzované disertaci – stručně shrnout, proč si to myslím.

¹ Macura, V. (1995): *Znamení zrodu*. Jinočany: H&H; Holý, L. (1996): *The Little Czech and the Great Czech Nation*. Cambridge: Cambridge University Press; Hroch, M. (2009): *Národy nejsou dílem náhody*. Praha: Sociologické nakladatelství; Starý, Z. (1995): *Ve jménu funkce a intervence*. Praha: Karolinum.

² Dovalil, V. (2013) Jazykové právo – konceptuální perspektivy a metodologie jeho zkoumání. In Gladkova, H. & K. Vačková (eds.), *Jazykové právo a slovanské jazyky*, 2013, 13–30.

Dovalil, V. (2017): JAZYKOVÉ PRÁVO. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny*. Dostupné online na URL: https://www.czechency.org/slovník/JAZYKOVÉ_PRÁVO (poslední přístup: 17. 5. 2018).

Autor ve vlastní analýze (v kap. 6) postupuje zjednodušeně řečeno tak, že vždy uvede klíčová slova jednotlivých subkorpusů a potom i nejčastější kolokáty klíčových slov a komentuje je tak, že postupně eliminuje ta slova, která z různých důvodů nejsou pro analýzu jazykových ideologií zajímavá, např. proto, že se vztahují k procedurálním záležitostem. Pak se dostane ke slově, jež pro zkoumané téma významná jsou, ale používají je obě strany sporu a dokonce se stejnými kolokáty. Nahlédnutím do původních textů se ukáže, že je to proto, že se v diskusi navzájem citují. Autor sám podobná zjištění komentuje jako nepřekvapivá apod. (např. s. 83). Značnou část textu představují komentáře k výsledkům kvantitativní analýzy, které jsou nutné vzhledem k zvolené metodě, ale nepodstatné pro předmět zkoumání. Příklad takového výkladu/postupu zde ocituji in extenso (s. 85):

Tím jsou zároveň vyčerpány všechny kolokáty subkorpusu odpůrců jazykových zákonů. Jejich zastánci však lemma *národní* spojují s pestřejší paletou motivů: kromě výše jmenovaných je to *pojmem, termín, kultura, ČR, tak, mít* a jako lemma chybně určený tvar *úředním*. První dvě lemmata signalizují, že se v textech někdy reaguje např. (ale nejen) na výhrady poslance ODS Jiřího Pospíšila k zavádění pojmu/termínu *národní jazyk* do české ústavy, která je postavena na občanském (nikoliv národním) principu – pak se o takové kolokaci diskutuje jakožto o *pojmu/termínu*. [...]

Je tedy oprávněné uzavřít, že zastánci jazykových zákonů zmiňují jakožto *národních* [sic] více motivů [...], jinak se však s odpůrci v jádru shodují? To by bylo neúplné tvrzení. Je pravda, že věcně zmiňují obě skupiny z velké části tytéž jevy reprezentované týmiž jazykovými prostředky. Jejich vyznění, postoj mluvčích k nim, se však liší. To odhalí až konkordanční analýza.

Přímo v textech se totiž ukáže, že zatímco zastánci jazykových zákonů ve sledovaném ohledu nejčastěji formulace o národním jazyce a českém jazyce jako nedílné součásti národní identity prostě uvádějí, citují nebo parafrázuji části předložených poslaneckých návrhů [...], odpůrci činí víc – k citacím nebo parafrázám týchž pasáží připojují své stanovisko. A to stanovisko [...] negativní.

Autor poté přejde k citacím souvislých pasáží z daných subkorpusů. Ty zpravidla obsahují klíčová slova a také formulace, které jsou autorovi východiskem pro identifikaci jazykových ideologií. Přechází tak vlastně ke kvalitativní analýze, dostává se k ní však z mého pohledu poněkud kostrbatou oklikou – nejprve se dozvíme, že v blízkosti slova *národní* se v jednom ze subkorpusů často vyskytují slova *pojmem/termín*, pak se ukáže, že je to proto, že poslanec Pospíšil užil spojení *termín/pojmem národní jazyk* a druhá strana jej ve svých nesouhlasných reakcích opakovala. Abychom zjistili, v čem spočívá rozdíl mezi mluvčími, kteří užívají z velké části stejná slova, musíme se podívat do textů, abychom zjistili, že dotyční mluví o stejných věcech a pojmech, ale mají k nim opačná stanoviska. Pro autorův přístup ke kvalitativní části analýzy je příznačné, že příklady souvislých textů z korpusu nejsou komentovány příliš podrobně a např. ukázky 31 (s. 75) a 42 (s. 81) nejsou komentovány vůbec, nejsou v nich vyznačena klíčová slova, ani v nich není nic podtrženo.

Jiný problém korpusové analýzy diskurzních jevů, jako jsou jazykové ideologie, metafory či diskurzní strategie, spočívá v tom, že tyto jevy mohou být vyjádřeny prostředky, které se pro svoji nízkou frekvenci mezi klíčová slova nedostanou, přesto nemusí jít o jevy ojedinělé – např. v podstatě táž metafora může být vyjádřena několika různými způsoby, s lexikálními i jinými variacemi a pokud bychom tyto variace sečetli, dostali bychom se třeba na stejnou frekvenci, jakou mají klíčová slova. V Dufkově práci si to lze ukázat na jevu, který autor nazývá delegitimizací pomocí nominačních strategií (s. 96): odpůrci návrhů zákonů delegitimizují jejich navrhovatele poukazem k jejich příslušnosti ke komunistické straně. V subkorpusu odpůrců zákona v parlamentu se tato strategie odrazí v klíčovém slově *soudruh*, které zde má celkem tři výskyty, a v subkorpusu mediálních odpůrců v klíčovém slově *komunista*, jež se v něm objeví 34krát. Mohli bychom se tedy domnívat, že tato delegitimizační strategie je v parlamentním korpusu přítomna výrazně méně, že je spíše okrajová. Pokud ale vezmeme v úvahu výrok poslankyně Parkanové v diskusi k jednomu z návrhů „Pro mě tento návrh znamená snahu zavést jazykovou totalitu a zavést nutně i cenzuru. Promiňte mi, neodpustím si to na závěr – zdá se mi, že poslední stadium komunismu je nacionalismus“, vidíme, že táž delegitimizační strategie je spojena také se slovy *totalita, cenzura a komunismus*, která se mezi klíčová slova nedostala. Ztotožnění komunismu a nacionalismu v tomto výroku je pak stejným

argumentem, který se opakuje v mediálním korpusu odpůrců, např., ale nejen u K. Hvízďaly spojováním komunistů a *národovců*.

První argument proti výhodnosti korpusové analýzy pro zkoumání takových jevů, jako jsou ideologie, metafory atp., spočívá tedy v tom, že zvolená metoda nutí analytika zabývat se věcmi, které nejsou podstatné, a k podstatným věcem se dostává často až oklikou. Druhým argumentem je reálné nebezpečí, že jen na základě klíčových slov, bez důkladné kvalitativní analýzy mohou analytikovi některé podstatné rysy diskurzu uniknout.

Dotazy k obhajobě

- 1) Předpokládám, že se kolega Ondřej Dufek vysloví k námitkám uvedeným výše v bodě III. 4.
- 2) Nerozumím větě „Velmi potřebný by byl výzkum argumentace pro ideologie o češtině“ (s. 100). Nemyslím, že by lidé nějak často argumentovali pro jazykové ideologie, jazykové ideologie jsou především předpoklady argumentace pro něco jiného, např. pro jazykový zákon, a to předpoklady často implicitními. Autor ostatně sám upozorňuje, že „jazykové ideologie mají tendenci jevit se jako samozřejmé. Jsou-li systémy přesvědčení zdánlivě samozřejmé, bývají nezpochybňované, a často tedy netematizované [...] není třeba potvrzovat je jakýmkoli otevřeným verbálním způsobem“ (s. 12).
- 3) Autor identifikuje především u odpůrců jazykových zákonů jazykovou ideologii „organicismus“. Domnívám se, že metafora jazyka jako živého organismu může mít pro argumentaci různé implikace a že tedy v sobě zahrnuje více možných ideologií (vztah mezi metaforami jazyka a jazykovými ideologiemi je samozřejmě těsný a zároveň komplikovaný). Proto bych byla ráda, kdyby autor explicitněji vysvětlil, jak v analyzovaném diskurzu metafora/ideologie organicismu funguje.

Závěr

Přes výše uvedené výhrady splňuje předložená práce požadavky kladené na disertační práci, a proto ji doporučuji k obhajobě a předběžně ji klasifikuji jako *prospěšl.*

V Praze 21. 5. 2018

Mgr. Kamila Mrázková, Ph.D.
Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i.,